

KONTEKS SAVREMENE URBANIZACIJE U PLANIRANJU I ZAŠTITI PROSTORA I ŽIVOTNE SREDINE

Vesna Zlatanović-Tomašević¹

Apstrakt: Proces urbanizacije je u celom svetu podigao, do kritične tačke, potrebu svrsishodnijeg korišćenja prirodnih i ljudskih rezervi. Planiranje u kontekstu savremene urbanizacije treba da odražava dinamičko jedinstvo gradova i njihovih regiona, kao i osnovne funkcionalne veze između naselja, delova naselja i drugih gradskih prostora. Planiranje, kao oruđe sistematskog analiziranja potreba, problema i mogućnosti i kao osnova kontrolisanja razvoja gradova je osnovna obaveza vlada i lokalne samouprave u planiranju. Tehnike i metode planiranja treba da budu primenjivane u odnosu na sve nivoe uređenja prostora, naselja, delova naselja, gradova, aglomeracija, regiona i zemlje, tako da usmere lokaciju, redosled i karakteristične odlike razvoja. Cilj svakog planiranja i projektovanja, (prostornog, urbanističkog i arhitektonskog) jeste u suštini interpretacija problema čoveka, kao i realizacija u granicama postojećih mogućnosti i uređenja prostora koja će odgovarati društvu. Takvo planiranje zahteva neprekidan i sistematski proces zajedničkog delovanja projektanta, korisnika, državnih, gradskih i političkih organa vlasti. Nepostojanje veza između privrednih planova na nivou zemlje i regiona i urbanističkih planova, rađa rasipništvo i ograničava efikasnost obe forme planiranja. Kvalitet života i negovo sjedinjavanje sa prirodnom sredinom treba da bude glavni cilj.

Ključne reči: *urbanizacija, arhitektonska politika, planiranje, izgradnja, identitet gradova i naselja.*

THE CONTEXT OF MODERN URBANIZATION IN PLANNING AND PROTECTION OF SPACE AND THE ENVIRONMENT

Abstract: The process of urbanization in the whole world has raised to a critical point, the need for a more expedient use of natural and human resources. Planning in the context of modern urbanization should reflect the dynamic unity of cities and their regions, as well as the basic functional connections between settlements, parts of settlements and other urban spaces. Planning, as a tool for systematic analysis of needs, problems and opportunities and as a basis for controlling the development of cities, is the basic obligation of governments and local governments in planning. Planning techniques and methods should be applied in relation to all levels of spatial planning, settlements, parts of settlements, cities, agglomerations, regions and countries, so that they direct the location, sequence and characteristic features of development. The goal of all planning and design (spatial, urbanistic and architectural) is essentially the interpretation of human problems, as well as the realization, within the limits of existing possibilities, of such forms of spatial planning that will suit society. Such planning requires a continuous and systematic process of joint action planners, users, state, city and

¹ Udruženje inženjera Beograda, Beograd, Kneza Miloša 7a/III, E-mail: uib_beograd@ptt.rs, vesnazlatanovic@yahoo.com

political authorities. The absence of connections between economic plans at the level of the country and region and urban plans, breeds waste, and limits the effectiveness of both forms of planning. The quality of life and its integration with the natural environment should be the main goal when designing residential spaces.

Keywords: *urbanization, architectural policy, planning, construction, identity of cities and settlements*

UVOD

Potcenjivanje neposredne planske potrebe gradskih prostora i operativne veze između ekonomske strategije i prostornog planiranja, većini stanovništva onemogućava da koristi potencijalnu dobit urbanističkog i arhitektonskog planiranja. Danas su međuljudski kontakti u životu grada, zbog urbanističkog planiranja (osnovne četiri funkcije: stanovanje, rad, odmor i saobraćaj, sa određivanjem lokacija tih funkcija), toliko ograničeni, da je svako arhitektonsko delo postalo izolovan objekat, a grad podeljen na sektore, ne vodeći računa da uzajamni prostorni odnosi definišu pokretljivost stanovništva i omogućavaju višefunkcionalnu zajedničku integraciju, jer su međuljudski kontakti primarni faktor u životu grada. Planiranje u kontekstu savremene urbanizacije treba da održava dinamičko jedinstvo gradova i njihovih regiona, kao i osnovne funkcionalne veze između naselja, delova naselja i drugih gradskih prostora. Urbanisti moraju da shvate da je grad razvojna struktura i da se ne može definisati njegov krajnji oblik, pošto uvek treba predviđati mogućnost promene i daljeg razvoja.

Kod planiranja treba imati u vidu sledeće: Da se planiranje bavi razvojem grada; Da se planiranje smatra naučnim delanjem koje na bazi činjenica i proverenih pokazatelja stvara sliku budućeg grada i zato ne treba da se bavi prostornom funkcionalnošću koja dovodi do naglašene funkcionalne šeme grada i problemskog povezivanja za oblast korišćenja zemljišta; Da je promašaj u dosadašnjem planiranju u tome što se pravilno uočava razvojno kretanje, ali se ne traga za uzrocima, uočavaju se promene i interelacije, ali se ne trudi da se išta sazna o silama što ih uzrokuju. Sve se radi na površini i stavlja se u centar pažnje pojava strana problema, pa tako slika ili odraz postaje model, umesto ono što je bit pitanja razvoja, a što se na prvi pogled ne vidi, a samo istraživanjima se do toga dolazi. Potrebno je prepoznati osobenost razvoja kao pojave, suštinu odvijanja procesa, jer je to okvir za definisanje samog pristupa planiranju; Da se snage koje utiču na razvoj, odnosno budućnost grada, sagledavaju u jednom širokom rasponu koji obuhvata razna pitanja od ideoloških do pitanja tehnike i tehnologije, a to su prvenstveno: energija telekomunikacije, informatika, očuvanje životne sredine; Da se dugoročno planiranje, prvenstveno, bavi opštim dobrima, a ne parcijalnim interesima i ne samo usmeravanjem razvoja, već praćenjem tokova kojima se odvija; Da je princip koncepta u planiranju: otvorenost, fleksibilnost, kontinuitet, selektivnost, princip interakcije među generatorima razvoja grada i princip posibilitističkog usmeravanja budućnosti; Da je urbanističko planiranje najznačajniji mehanizam upravljanja zemljištem; Da prostorni plan, i generalni urbanistički plan određuju strateška i razvojna pitanja grada, zajedno sa programom razvoja (srednjoročnim, godišnjim); Da nov urbanizam zahteva kontinuitet izgradnje. Ni jedna građevina nije završeni objekat, već jedino element tog kontinuiteta, pa mora da se nadovezuje na druge elemente da upotpuni sliku- princip "nedovršenih stvari"; Da je grad razvojna struktura i nemože se definisati njegov krajnji oblik, pa treba predvideti mogućnost promene i daljeg razvoja; Da politika planiranja razvoja grada treba da predvidi neposredne mere zaustavljanja procesa degradacije sredine i njene kompleksne osnove u skladu sa normama higijene i blagostanja; Da je neophodna zaštita ne samo istorijskih spomenika, već i kulturnih vrednosti, konzervacija, obnova i revitalizacija istorijskih četvrti i arhitektonskih objekata i njihovo uključivanje u razvojne procese grada; Da "konzervatorsko planiranje" podrazumeva obimne poduhvate kojima se uspostavlja ravnoteža između graditeljskog nasleđa i aktuelnog arhitektonskog stvaralaštva; Da je planiranje dinamički proces, kako u izradi planova tako i u njihovoj pravilnoj realizaciji. Proces koji je elastičan da bi mogao da adaptira promene koje nastaju u životu, jer je grad živ organizam; Da je važno za zemlju i za grad da postoje norme i građevinsko urbanistički standardi.

STRATEGIJA ODRŽIVOG URBANOG RAZVOJA REPUBLIKE SRBIJE DO 2030.GODINE

Nova urbana agenda Ujedinjenih nacija usvojena je u oktobru 2016. godine za vreme Habitat III konferencije UN u Kitu. Usvajanjem ovog dokumenta države članice su se obavezale na prenošenje Nove urbane agende u sprovodive i participativne urbane politike na nacionalnom i podnacionalnom nivou. U paragrafu 15. Nove urbane agende određeno je da nacionalne vlade imaju vodeću ulogu u definiciji i implementaciji politika i zakonodavstva u domenu održivog urbanog razvoja, kao i da je jednako važan doprinos subnacionalnih i lokalnih uprava, civilnog društva i drugih relevantnih aktera, a na transparentan i odgovoran način. Nova urbana agenda je prevedena na srpski jezik 2017. godine. Evropska unija je donela veći broj predloga politika, povelja i deklaracija kojima se utvrđuje okvir održivog urbanog razvoja uz korišćenje integralnog pristupa u njenim državama članicama. Izrađeno je nekoliko dokumenata, kao što su Lajpciška povelja o održivim evropskim gradovima (2007), Marsejska izjava (2008), Deklaracija iz Toleda (2010), Teritorijalna agenda EU 2020 (2011), izveštaj "Gradovi budućnosti" (2011), Radni dokument Komisije o rezultatima konsultacija javnosti u vezi sa osnovnim karakteristikama Urbane agende EU (2015), Deklaracija iz Rige (2015), kao i Urbana agenda EU - Amsterdamski pakt (2016).

Strategija održivog urbanog razvoja usvaja se prvi put u Republici Srbiji u skladu sa potrebama uređenja gradskog prostora, rešavanja problema urbanog razvoja i potencijalima koje urbana naselja nose kao generatori razvojnih aktivnosti. Kompleksnost gradskog prostora zahteva poseban pristup usmeravanju razvojnih trendova i aktivnosti u gradskim područjima. Inicijativa za izradu Strategije potekla je iz Memoranduma o razumevanju između Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Republike Srbije i *Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit* (GIZ) GmbH u ime Vlade Savezne Republike Nemačke, potpisanog 25. januara 2017. godine u Beogradu u okviru projekta "Unapređenje upravljanja zemljištem na lokalnom nivou u Republici Srbiji". U izradi Strategije korišćen je integralni pristup, što podrazumeva uključivanje relevantnih tematskih oblasti i alata/sredstava različitih sektorskih politika koji su definisani u sektorskim strategijama.

Tokom izrade Strategije, koja je u skladu sa odredbama člana 12. ZoPS međusektorska i nacionalna strategija, vršeno je prema odredbama člana 23. ZoPS usklađivanje sa drugim strategijama, programima i planovima u okviru sledećih oblasti: 1) Održiv ekonomski rast - urbana ekonomija i finansije, 2) Održive urbane strukture i racionalno korišćenje zemljišta, 3) Inkluzivni urbani razvoj, 4) Demografske promene i stanovanje, 5) Saobraćaj i tehnička infrastruktura, 6) Životna sredina i klima, i 7) Kulturno nasleđe i urbana kultura.

Analiza stanja urbanog razvoja u delu Inkluzivni urbani razvoj, navodi se: Participacija građana, Obnova gradova, Stanovanje i Životna sredina i klima. Participacija građana je poznata u praksi planiranja urbanog razvoja u Republici Srbiji od 1949. godine, kada je doneta Osnovna uredba o generalnom urbanističkom planu ("Službeni list FNRJ", broj 78/49). Navodi se da se tradicionalno uredba sprovodi kroz metode kao što su: oglašavanje, javni uvid, javna rasprava, javna prezentacija, mogućnost podnošenja primedbi i mišljenja na predložena planska rešenja. Učesnici u ovim vidovima participacije su brojni, kompleksno povezani i menjaju se tokom procesa planiranja. Pored participacije javnosti u širem smislu se podrazumeva i određeni nivo saradnje sa nosiocima javnih ovlašćenja kroz proces planiranja.

Poseban izazov, za praksu i urbano zakonodavstvo, je period prelaska na tržišne uslove i uvođenje komercijalnog i civilnog sektora u postupak izrade planskog dokumenta. Ovo je poligon za sagledavanje nove i drugačije uloge participacije, koja treba da omogući balans interesa različitih stejkholdera u planiranju urbanog razvoja. Praksa pokazuje da

je uloga participacije još uvek uglavnom formalna, tj. svedena na pružanje legitimiteta za donošenje planskih odluka. Pored svih nastojanja da se razvija kolaborativna praksa planiranja, pravičan i jednak tretman pluralističkih interesa ostaje upitan, pošto ne postoji formalna obaveza za evaluaciju uspešnosti participacije. Skraćivanje procedura planiranja utiče na opšte viđenje da su tradicionalne metode participacije nedovoljno delotvorne u takvim okolnostima. Republika Srbija je prihvatila standard sa dvostepenom participacijom u procesu izrade plana, kroz uvođenje ranog javnog uvida u pravni okvir.

Inicijative urbane obnove u domenu unapređenja kvaliteta stanovanja i rešavanja socijalnih problema se ne sprovode sistemski. Dosadašnja iskustva u ovoj oblasti, uključuju pojedine realizovane projekte urbane adaptacije, na nivou pojedinačnih stambenih objekata ili celina, urbane interpolacije u stambenim zonama, nove stambene izgradnje ili rekonstrukcije u područjima zahvaćenim prirodnim katastrofama (poplave, zemljotresi i dr.), programe integracije socijalnog stanovanja u postojeća stambena naselja i pokušaje unapređenja uslova života u podstandardnim naseljima. Popisni podaci o stanovima ne daju jasnu sliku o kvalitetu stanova, kao ni o problemu njihove stalne fizičke degradacije i opadanja vrednosti usled zapuštenosti i nedostatka održavanja.

Značajan problem predstavlja i neadekvatan nivo infrastrukturne opremljenosti stanova, prvenstveno kada je u pitanju priključak na javnu kanalizacionu mrežu, a u manjoj meri i na vodovodnu mrežu, što se posebno uočava u podstandardnim i bespravno izgrađenim stambenim naseljima.

Propisi o energetske efikasnosti u zgradama, (koji su na snazi od 2012. Godine), primenjuju se samo na nove zgrade, odnosno postojeće zgrade, koje se rekonstruišu i obnavljaju što je veoma mali deo stambenog fonda (0,15% za novu gradnju). Upis u Centralni registar energetskih pasoša u građevinarstvu (CREP) za sada nije obavezan.

Praćenje klimatski promena je Republički hidrometeorološki zavod (RHMZ) u toku 2014. godine uveo u operativan rad praćenja i rane najave klimatskih ekstremnih pojava (*Climate Watch System* - CWS). Uspostavljena je baza klimatskih prostornih podataka dobijenih regionalnim klimatskim modelom (za period 1981-2010. Godine), koja predstavlja osnovu za verifikaciju klimatskih prognoza i projekcija regionalnih i lokalnih promena klime.

Agencija za zaštitu životne sredine prati odstupanja, srednje godišnje temperature vazduha, od normale za period 1961-1990. godine, koje ukazuju na trend povećanja temperature u Srbiji u poslednjih 30 godina.

Zagađenje vazduha na teritoriji Srbije kontinuirano se sprovodi monitoring kvaliteta vazduha u državnoj mreži za praćenje kvaliteta vazduha. Srbija je podeljena na zone i aglomeracije u kojima Ministarstvo zaštite životne sredine - Agencija za zaštitu životne sredine godišnje prati koncentracije zagađujućih materija. Posmatrano po urbanim naseljima, tek trećina stanovništva ima vazduh dobrog kvaliteta, dok dve trećine imaju vazduh čiji kvalitet je potrebno poboljšati.

Zaštita vodnih resursa, prema rezultatima monitoringa, pokazuje da manje od 10% komunalnih otpadnih voda se prečišćava na adekvatan način. Izvorišta vodosnabdevanja koja su locirana unutar urbanog područja treba zaštititi obrazovanjem i održavanjem zona sanitarne zaštite. Primećeno je da obrazovanje zona u nekim slučajevima nije urađeno ili da nisu na propisani način obeležene, a kontrola sprovođenja mera zaštite unutar zona je nedovoljna.

Zaštita zemljišta - urbana zemljišta su izložena značajnim antropogenim uticajima, zbog gustine naseljenosti, intenziteta saobraćaja, blizine industrije itd. Sistemsko praćenje kvaliteta zemljišta u Srbiji periodično obavljaju lokalne samouprave i Agencija za zaštitu životne sredine. Prekoračenje graničnih vrednosti u najvećem procentu zabeleženo je za

Cd, Cu, Zn, Ni i Co na lokacijama prometnih saobraćajnica, u krugu pedagoških ustanova, u okolini poslovno-komercijalnih zona i na poljoprivrednom zemljištu. Sistemsko godišnje ispitivanje stepena ugroženosti zemljišta od hemijskog zagađenja na urbanim područjima varira na godišnjem nivou u pogledu broja lokaliteta, broja uzoraka i urbanih naselja u kojima se uzimaju uzorci, tako da je praćenje trenda za pojedinačna urbana naselja onemogućeno.

Zaštita od buke u Srbiji je definisana graničnim vrednostima indikatora buke za određene akustičke zone. Određivanje akustičkih zona vrši JLS u zavisnosti od namene prostora. Određivanje akustičkih zona predstavlja zakonsku obavezu za JLS, a samo manji broj njih je izvršio akustičko zoniranje. Ne postoji objedinjen/centralizovan sistem stanica za monitoring buke, već svaka JLS određuje broj mernih mesta i dinamiku merenja, pa je nemoguće izvršiti sistematizaciju podataka o nivoima buke.

Zaštita biodiverziteta je u nadležnosti Agencija za zaštitu životne sredine koja vrši sistemsko periodično praćenje stanja biodiverziteta na teritoriji Srbije, primenom odgovarajućih indikatora, na osnovu koga je moguće uočiti blagi porast ukupnih površina zaštićenih prirodnih dobara (oko 7%) i porast površina pod šumom. Negativan trend ispoljen je u zdravstvenom stanju šuma. Usled klimatskih promena došlo je do drastičnog povećanja isušivanja drveća u šumama i povećanja štete od elementarnih nepogoda.

Pristup zaštiti i planiranju kulturnog nasleđa, u praksi prostornog i urbanističkog planiranja, kultura, kulturni diverzitet i kulturna baština su teme koje nisu dovoljno zastupljene, pa je potrebno ojačati prisustvo teme kulture u planiranju urbanog razvoja. U pogledu istraživanja i evaluacije širih celina sa kulturnim i istorijskim vrednostima, koje se mogu implementirati u procesima planiranja, (posebno kada se radi o slučajevima urbane regeneracije), nedostaju praktični vodiči i metodologije. Kao vredno graditeljsko nasleđe nedovoljno su prepoznati objekti vernakularne arhitekture, koji čine najveći procenat urbanog tkiva u urbanim naseljima, kao i industrijsko nasleđe. U praksi zaštite se zanemaruje graditeljsko nasleđe 20-og veka, što se posebno odnosi na objekte modernističke arhitekture i urbanizma koji nastaju nakon Drugog svetskog rata i poseduju značajne istorijske, kulturne i civilizacijske vrednosti. Dokument pod nazivom "Prioritetna interventna lista", koja je usvojena od strane Ministarstva za kulturu 2008. godine predstavlja značajan doprinos razumevanju kulturnog nasleđa u njegovoj sveobuhvatnosti, odnosno proširivanju predmeta zaštite, tako da obuhvata i one objekte i celine graditeljskog nasleđa koje trenutno nisu uključene u CRNKD. Pored toga, prepoznaju se potrebe unapređenja tehnika dokumentovanja, kroz digitalizaciju nasleđa i obezbeđivanje otvorenog pristupa digitalizovanoj građi. Pored digitalizovanja kompletnog registra, za planiranje nasleđa je posebno važno mapiranje nepokretnih kulturnih dobara i karakterizacija područja, kroz GIS i sl. tehnike.

Pored materijalnog kulturnog nasleđa, pažnja se mora obratiti i na nematerijalno kulturno nasleđe. Tradicionalne i lokalne kulture su u vremenu izuzetno dinamičnih društvenih i ekonomskih promena u svetu, izložene nestanku ili transformaciji do neprepoznatljivosti izvornih motiva. Upravo iz tog razloga glavni zadatak je istraživanje i popisivanje obreda i čuvanje i prezentacija nematerijalnog kulturnog nasleđa na teritoriji Srbije, ali ujedno i pomoć lokalnim zajednicama u prepoznavanju, vrednovanju, praktikovanju i prenošenju sopstvenog kulturnog nasleđa narednim generacijama. Cilj je očuvanje kulturnog diverziteta, postizanje boljeg statusa i uključivanje nematerijalnog kulturnog nasleđa, urbanog naselja i njegovog ruralnog zaleđa, kao značajnog resursa u okviru projekta urbanog razvoja.

UNESKO konvencija usvojena je 2003. godine i potvrđena Zakonom o potvrđivanju Konvencije o očuvanju nematerijalnog kulturnog nasleđa ("Službeni glasnik RS - Međunarodni ugovori", broj 1/10). Registar nematerijalnog kulturnog nasleđa Srbije sadrži 2019. godine 32 elementa upisana na Listu nematerijalnog kulturnog nasleđa Republike Srbije na osnovu odluka Nacionalnog komiteta za nematerijalno kulturno nasleđe.

Pasivni režim zaštite kulturnog nasleđa se odnosi na formalnu, prvenstveno pravnu zaštitu kulturnog nasleđa, koja nije na zadovoljavajućem nivou imajući u vidu veliki broj dobara pod prethodnom zaštitom. Umesto programa i projekata koji bi objektima i celinama koje predstavljaju nepokretna kulturna dobra omogućili integrisanje u savremene razvojne tokove (kroz takozvani aktivni režim zaštite), usled primene najstrožih mera zaštite (prakse takozvanog pasivnog režima zaštite) nepokretna kulturna dobra su najčešće izložena propadanju. Nisu dovoljno razvijeni mehanizmi finansiranja programa i projekata u funkciji revitalizacije kulturnog, graditeljskog i urbanog nasleđa. Trenutno je glavni izvor republički budžet u kome se još od 1980. godine smanjuje procenat izdvajanja za kulturu. Poseban problem je nedovoljno učešće javnosti i pasivnost lokalnih zajednica u procesima planiranja i projektovanja u zaštićenim zonama. Kulturno nasleđe u funkciji afirmisanja identiteta urbanih naselja Srbija je prostor velikog predeonog i kulturnog potencijala i različitosti. Urbana i ruralna naselja nastajala su i dobijala svoj karakter i identitet u dugom periodu vremena - kroz razvojne faze o kojima svedoče materijalni ostaci različitih civilizacija koje su naseljavale Balkansko poluostrvo od praistorije do danas - rimske, vizantijske, otomanske do moderne evropske civilizacije, uključujući i period socijalizma. Pored materijalnih ostataka koji su evidentirani u CRNKD kao kulturna dobra, važne činioce karaktera i identiteta naselja predstavljaju geomorfološke karakteristike i elementi urbane i fizičke strukture posmatrani na različitim nivoima detaljnosti - ulični sistem, javni prostori, zgrade, građevinski detalji i materijali. Tipologija naselja i tipologija urbane i fizičke strukture koje su bazirane na identifikaciji i klasifikaciji ovih karakteristika i elemenata nisu adekvatno prepoznati u zakonskim i planskim dokumentima.

U poslednje tri decenije u Republici Srbiji se javljaju oblici izgradnje i transformacije koji nisu usklađeni sa principima održivog razvoja i očuvanja urbanog identiteta. Nekritičkim intervencijama u prostoru, a posebno parcijalnom i bespravnom izgradnjom, narušava se balans elemenata koji moraju biti prisutni u koncepciji arhitektonsko-urbanističkih rešenja - zelenila, otvorenih prostora, horizontalne i vertikalne regulacije, neusklađenosti gabarita starih i novih objekata, odnosa prema ulici i susednim objektima i parcelama i dr. Važni instrumenti u razvijanju integralnog pristupa u planiranju razvoja urbanih naselja jesu međunarodni projekti i programi, kroz koje se kulturno nasleđe afirmiše kao integralni deo evropskog kulturnog nasleđa.

ZAKLJUČAK

Opšti cilj urbanog razvoja je ostvaren održivi razvoj urbanih naselja, unapređenjem ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja, kvaliteta uređenja urbanog prostora, zaštite životne sredine i prilagođavanjem na klimatske promene, poboljšanjem društvenog blagostanja (kvaliteta života, zdravlja stanovništva i bezbednosti), priuštivim i kvalitetnim stanovanjem, očuvanjem i afirmacijom graditeljskog nasleđa i urbanog identiteta. Ciljevi za strateške pravce urbanog razvoja su : Održivi ekonomski razvoj, unapređen i integrisan strateški urbani okvir za održivi, inovativni i inkluzivni lokalni ekonomski razvoj, zapošljavanje, jačanje konkurentnosti i životnog standarda u urbanim naseljima; Uređenje urbanih naselja, unapređen i ujednačen kvalitet uređenosti i pristupačnosti urbanog prostora; Društveno blagostanje, unapređen kvalitet i dostupnost društvenih usluga, smanjen rizik od siromaštva, rešena stambena potreba svih građana, ostvarena socijalna inkluzija i demografska obnova urbanih područja; Unapređenje kvaliteta životne sredine, zdravlja i bezbednosti stanovnika u urbanim naseljima i visok stepen prilagođenosti urbanih područja klimatskim promenama i Efikasnije upravljanje urbanim razvojem.

“Grad koji pruža uslove za dostojanstven život i zadovoljenje svih potreba, kako svojih građana, tako i građana svog gravitacionog prostora, uz jednake mogućnosti izbora za sve, predstavlja prostor za izgradnju inkluzivne, interaktivne i kreativne zajednice, integrišući sve slojeve svog nastajanja kroz istoriju.”

LITERATURA

Strategija održivog urbanog razvoja Republike Srbije do 2030.godine ("Sl. glasnik RS", br. 47/2019).

<https://sdgs.un.org/2030agenda>

<https://www.rcc.int/docs/596/action-plan-for-the-implementation-of-the-sofia-declaration-on-the-green-agenda-for-the-western-balkans-2021-2030>.